

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора юридичних наук, професора
Цехана Дмитра Миколайовича на дисертацію КАЗАРЯН Ірини
Сергіївни, підготовлену на тему «Юридико-психологічні аспекти
розгляду клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових)
дій», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081-
Право**

Актуальність теми дисертаційного дослідження та зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Прийняття нового КПК України призвело до запровадження у практичну діяльність суб'єктів, які здійснюють кримінальне переслідування нових інститутів та процедур, які раніше були невідомі кримінальній процесуальній практиці. Необхідно звернути увагу, що тривалий час, який сплинув після прийняття КПК України не пройшов без детальної наукової уваги щодо вказаних новацій, зокрема й особливостей негласних слідчих (розшукових) дій, які досліджені науковцями під різними кутами зору як з процесуального боку, так і з організаційно-тактичного боку у межах криміналістичної науки. Крім того, безумовно увага дослідників приділялась і особливостям процедурних аспектів звернення та розгляду клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також діяльності суду щодо санкціонування їх проведення.

Водночас, необхідно звернути увагу, що крім визначених кримінальним процесуальним законодавством процедурних аспектів звернення та розгляду клопотань, як і будь-яка форма людської діяльності, характеризується й іншими аспектами, зокрема психологічним, який, нині, залишається практично недослідженим. Звернімо увагу, що останнім часом проблеми

комунікації у кримінальному провадженні привертають увагу дослідників і на рівні дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук (Ракіпова І.В. «Правозахисна комунікація потерпілого у кримінальному провадженні України»), що свідчить про розуміння науковою спільнотою важливості вивчення не лише правових питань, які пов'язані із реалізацією суб'єктами кримінальних процесуальних відносин своїх функцій.

Зважаючи на викладене, своєчасність та актуальність представленого дисертаційного дослідження не викликає жодних заперечень.

На актуальність теми дослідження також вказує її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, оскільки обраний напрям дослідження ґрунтується на положеннях Національної стратегії у сфері прав людини (затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021), Плану дій з реалізації національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки (затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 червня 2021 р. № 756-р.), Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки (схваленої Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021).

Оцінка ступеня наукової обґрунтованості положень, висновків і рекомендацій, рівня виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до поставленої мети та вирішуваних в її межах чітко сформульованих завдань.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій забезпечується вдалим обранням сукупності методів пізнання обраного об'єкта дослідження. Так, використання загальнонаукових (теоретичних) методів забезпечило аналіз, узагальнення та систематизація наукових даних, пов'язаних із проблемою дослідження. Застосування формально-логічного та логіко-юридичного дозволив авторці детально проаналізувати законодавство, яке регулює порядок звернення та розгляду клопотань про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Не менш важливим є використання авторкою у дисертації психодіагностичних методів – для дослідження

визначення впливу диспозиційних та ситуаційних передумов вибору стратегій взаємодії слідчого судді з слідчим, прокурором під час розгляду клопотання про надання дозволу на проведення НС(Р)Д, а також методів обробки даних – з метою кількісного та якісного аналізу результатів емпіричного дослідження з використанням методів описової статистики, аналізу надійності-узгодженості, U-критерій Манна-Уїтні, критерій Краскела-Уолліса, кореляційного аналізу, факторного аналізу.

Наукові положення, висновки та рекомендації повністю відповідають сучасній практиці розвитку доктрини кримінального процесуального права та психології. Можна констатувати, що висновки сформульовані чітко та у повній мірі дозволяють вирішити поставлені задачі. Розділи дисертації є завершеними, структурно цілісними та послідовно логічними, що обумовило достатню достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій. Ознайомлення зі змістом дисертації, основними публікаціями дозволяє визнати, що мета дослідження досягнута у повному обсязі. Це знайшло відображення в основних положеннях роботи, які сформульовані авторкою особисто і характеризуються науковою новизною.

Наукова новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень полягає в тому, що дисертація на тему «Юридико-психологічні аспекти розгляду клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій» є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем процесуального порядку та психологічного аспекту розгляду клопотання про надання дозволу на проведення НС(Р)Д, з урахуванням сучасного стану законодавства та правоохоронної діяльності, міжнародних правових стандартів у галузі кримінального судочинства та практики Європейського суду з прав людини. Так, у дослідженні вперше реалізовано комплексний підхід до вивчення прийняття рішення щодо вибору стратегій взаємодії з урахуванням одночасного впливу ситуаційних та диспозиційних передумов у форматі побудови моделі щодо вибору стратегії взаємодії слідчого судді із слідчим,

прокурором в процесі розгляду клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д.

Детальне ознайомлення з текстом дисертації дозволяє виділити, на наше переконання, наступні найбільш суттєві з точки зору новизни теоретичні положення:

обґрунтовано визначення клопотання про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій;

визначено блоки функціональної підсистеми юридико-психологічного механізму розгляду слідчим суддею клопотання про надання дозволу на проведення НС(Р)Д, а саме: *блок індивідуально-особистісних компонентів* (сукупність властивостей особистості, які забезпечують прийняття певної ситуації, висування варіантів вибору та прийняття відповідного рішення); *блок компонентів взаємодії з середовищем* (властивостей особистості, які забезпечують пошук її стратегій, дій щодо реалізації, оцінки та прогнозу наслідків прийнятого рішення); *блок компонентів рішучості* (координація вибору, його реалізація та прогноз наслідків);

розроблено та апробовано експериментальну схему вивчення прийняття рішення про вибір стратегій взаємодії в умовах розгляду клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д, яка зарекомендувала себе як робоча модель і може надалі розглядатися як інструмент перевірки впливу інших факторів;

виявлено закономірності прояву низки диспозиційних характеристик при сумісному впливі ситуаційних передумов на вибір взаємодії слідчого судді в процесі розгляду клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д;

сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного КПК України з питань розширення повноважень слідчих суддів першої інстанції (ст. 247); розгляду клопотання (ст. 248);

удосконалено положення щодо діяльності слідчого судді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д та здійснення контролю за проведенням НС(Р)Д та дотриманням і

забезпеченням конституційних прав і свобод особи;

удосконалено наукове розуміння психологічних чинників, що впливають на рішення судді під час розгляду клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д;

удосконалено та сформовано пропозиції щодо змісту професійно-психологічної підготовки суб'єктів, що приймають участь у розгляді клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д (слідчий суддя, слідчий, прокурор).

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки і рекомендації впроваджені та мають перспективи використання в:

практичній діяльності – матеріали дослідження, висновки і рекомендації можуть бути використані в процесі роботи із слідчими, судьями, прокурорами (акт впровадження Приморського районного суду м. Одеси від 23 жовтня 2023 р.; акт впровадження Головного управління Національної поліції в Одеській області від 21 листопада 2023 р.).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації та опублікованих працях. Основні наукові положення дисертації, висновки та рекомендації Ірина Сергіївна Казарян достатньо повно представила у друкованих працях, а саме: 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях категорії Б (з присвоєнням DOI), перелік яких затверджено МОН України, 5 тезах доповідей на міжнародних науково-практичних конференціях.

Вищевказане дозволяє стверджувати, що представлена на рецензування дисертація є самостійним, завершеним науковим дослідженням, результати якого у достатній мірі опубліковані та мають значення для розвитку вітчизняної науки і практики.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ознайомлення з дисертацією порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, самоплагіату, фальсифікації та фабрикації) не виявлено.

Характеристика основних положень роботи. Дисертація складається з анотацій (українською та англійською мовами), списку публікацій, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновку, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 222 сторінки, із них обсяг основної частини – 158 сторінок, список використаних джерел з 238 найменувань. Структура дисертації не викликає заперечень, виклад її змісту достатньо логічний та послідовний.

У вступі обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, зазначено використані для цього методи дослідження, розкрито наукову новизну та практичну значущість отриманих результатів, подано відомості щодо апробації отриманих результатів та їх впровадження у практичну діяльність.

У першому розділі роботи «Теоретико-правові та психологічні засади розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій», авторкою цілком логічно проведено аналіз сучасного стану наукової розробленості відповідної проблеми, а також загальній характеристиці негласних слідчих (розшукових) дій та узгодженості їх нормативно правового регулювання із чинними нормами міжнародного законодавства і практики ЄСПЛ. Аналізуючи науковий доробок вчених авторка акцентує увагу на проблемних аспектах початкового етапу наукових пошуків щодо негласних слідчих (розшукових) дій. Окремо необхідно звернути увагу, що дослідницею детально проаналізовані дисертаційні дослідження, які присвячені порядку звернення та розгляду клопотань у межах розслідування кримінальних проваджень.

Продовжуючи аналіз, дослідниця цілком слушно звернула увагу на проблемні питання правового регулювання розгляду клопотань про проведення НС(Р)Д та детально охарактеризувала поетапний механізм звернення із такими клопотаннями та порядок їх розгляду. Надалі, відзначимо, що особливий інтерес у межах першого розділу дисертації становлять напрацьовані авторкою наукові положення щодо психологічних

аспектів розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

У контексті дослідження цього питання, авторка цілком слушно звернулася до аналізу психологічних основ прийняття суб'єктами кримінальної процесуальної діяльності відповідних рішень. При цьому, авторка детально звернулася до аналізу сутності «рішення» крізь призму психологічної науки. Цікавими є й наукові викладки авторки щодо характеристики психологічних чинників, які можуть впливати на прийняття рішень слідчим суддею. Науково обґрунтованою видається і запропонована авторкою психологічна система винесення ухвали за результатами розгляду клопотань щодо проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Актуальним та значимим є також аналіз предикторів – властивостей особистості слідчого судді. Також авторкою виокремлено структурно-функціональну модель психічної регуляції процесу розгляду клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д. Не менш важливою є й обґрунтована на основі сучасних психологічних теорій концепція вибору, яка реалізується відповідними суб'єктами під час прийняття відповідних рішень суб'єктами кримінальних процесуальних відносин.

У другому розділі роботи «Методики дослідження вибору стратегії міжособистої взаємодії в процесі розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час досудового розслідування», авторкою на рівні окремого підрозділу окреслені питання організації та методів емпіричного дослідження. Так, авторкою використано «П'ятифакторний опитувальник особистості»; опитувальник «Темна тріада»; методика «Оцінка довіри – недовіри особистості іншим людям»; опитувальник «Шкала позитивного афекту та шкала негативного афекту». Крім того, авторкою проаналізовані фактори впливу ситуаційних передумов на вибір слідчого судді під час прийняття рішень та вибір відповідної стратегії.

Продовжуючи авторка звернула детальну увагу на особливості одночасного впливу ситуаційних та диспозиційних передумов вибору

стратегії взаємодії під час розгляду досліджуваних клопотань, для виявлення яких було проведено біноміальний логістичний регрентний аналіз. Заслуговує на увагу й виокремлена авторкою система диспозиційних факторів, які використовуються як предиктори вибору стратегії взаємодії.

У третьому розділі дослідження «Шляхи забезпечення ефективності розгляду клопотань про надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій» авторка звернула детальну увагу на удосконалені організаційно-правового аспекту розгляду таких клопотань. У контексті цього, авторка детально проаналізувала доктринальні підходи та позиції окремих науковців щодо цієї проблематики. Цілком слушно звернута увага на необхідності оптимізації відповідної процедури у зв'язку з військовими діями на території України та збільшенням кількості кримінальних проваджень щодо вчинення воєнних злочинів.

Окрему увагу необхідно звернути на розробку авторкою практичних рекомендацій щодо справедливого та ефективного розгляду слідчим суддею таких клопотань у межах розслідування воєнних злочинів. Заслуговують на увагу й запропоновані авторкою положення щодо внесення змін до КПК України.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Погоджуючись в цілому із стратегією та тактикою наукового пошуку, вважаю за доцільне виокремити наступні зауваження до дисертаційного дослідження, що мають дискусійний характер.

По-перше, у підрозділі 1.1. дисертації авторці слушно було б проаналізувати та класифікувати наявні наукові дослідження щодо негласних слідчих (розшукових) дій, а також виокремити ті напрацювання вчених, які стали теоретичною основою для підготовки авторкою власного наукового дослідження.

По-друге, в підрозділі 1.3. вказано: «Кожна негласна слідча (розшукова) дія є не тільки засобом пізнання, засобом збирання, дослідження та перевірки доказів, а й виступає як акт правозастосовної діяльності. Тому інститут НС(Р)Д має встановлювати певну систему гарантій виконання завдань

кримінального провадження, забезпечення прав і свобод людини». Разом з тим немає уточнень цього положення стосовно, що саме включає певна система гарантій забезпечення прав і свобод людини?

По-третє, в роботі є положення «Вміння осмислювати докази в структурі матеріалів кримінального провадження та взаємодія їх із іншими доказами, сприяє формуванню аналітичної готовності слідчого судді». З врахуванням вищевказаного положення постає питання, які конкретні аспекти вміння осмислювати докази в структурі матеріалів кримінального провадження сприяють розвитку аналітичних навичок у слідчого судді?

По-четверте, метою емпіричного дослідження є вивчення диспозиційних та ситуаційних передумов вибору стратегій взаємодії при розгляді клопотань про НС(Р)Д. В цілому, методологія дослідження та емпіричні результати здійснено на достатньому рівні. Однак для отримання більш повної та точної інформації про диспозиційні та ситуаційні фактори, що впливають на вибір стратегій взаємодії при розгляді клопотань про надання дозволу на проведення НС(Р)Д необхідно було б поглибити аналіз та розширити спектр досліджень.

Загальний висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Дисертація на тему «Юридико-психологічні аспекти розгляду клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій» має наукову новизну і практичну значущість. Зміст повністю відповідає основним положенням дисертаційного дослідження. Текст дисертації оформлений відповідно до чинних вимог, праця підготовлена українською мовою. Стиль викладу матеріалу науковий, логічний, виважений та зрозумілий читачу. Дисертація викликає зацікавленість досліджуваною проблематикою.

Таким чином, дисертація **Казарян Ірини Сергіївни**, підготовлена на тему «Юридико-психологічні аспекти розгляду клопотання про проведення негласних слідчих (розшукових) дій», за актуальністю, змістом та повнотою викладу наукових положень, висновків та результатів у публікаціях, обсягом і якістю дослідження та оформлення праці відповідає

спеціальності 081 «Право» та вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними Наказом Міністерства освіти і науки України від 31.05.2019 р. № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами), а її авторка, за умови успішного прилюдного захисту, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики, детективної
та оперативно-розшукової діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Дмитро ЦЕХАН

Підпис професора Дмитра ЦЕХАНА засвідчую

Проректор з навчальної роботи
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

Галина УЛЬЯНОВА